

**AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ VE AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELER İLE
TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

Güldesen DENİZCİ*

Prof. Dr. Mehmet MARANGOZ**

ÖZ

Soğuk savaş sonrası süreçte, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin tek kutuplu düzenine karşı yeni oluşumlar ortaya çıkmıştır. Bu dönemdeki alternatif oluşumlardan biri Avrasya Ekonomik Birliği (AEB)'dir. AEB, 29 Mayıs 2014'te Belarus, Kazakistan ve Rusya liderleri tarafından imzalanan bir antlaşma ile temelleri atılan, akabinde Kırgızistan ve Ermenistan'ın katılımı ile genişleyen siyasi ve ekonomik bir birliktir. Türkiye için, sürdürülebilir gelişme, küreselleşen dünyada aktif bir oyuncu olma ve yeni pazar ortakları oluşturma yolunda AEB üyesi ülkeler ile geliştireceği ilişkiler son derece önemlidir.

Bu çalışma, AEB üyesi ülkelerle geliştirilecek ilişkilerin önemli bir boyutu olan dış ticaret ilişkileri üzerine yoğunlaşmıştır. Çalışmada, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve Birleşmiş Milletler (BM)'in ortak kurumu olan Uluslararası Ticaret Merkezi (UTM)'nin "Dış Ticaret İstatistikleri", Dünya Ticaret Örgütü'nün ve Dünya Bankası (DB)'nin "Ülke Profili" raporlarındaki dış ticaret (ithalat-ihracat) verileri kullanılmış, 2013-2017 yılları arasındaki veriler incelenmiş ve Türkiye ile AEB üyesi ülkelerin dış ticaretleri karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Ülkelerin karşılıklı ticaret yapıları ve barındırdıkları fırsatlar ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Veriler analiz edildiğinde, AEB üyesi ülkeler ve Türkiye'nin pek çok sektörde karşılıklı dış ticaret fırsatları barındırdıkları görülmektedir. AEB üyesi ülkeler ve Türkiye'nin sektör bazlı ithalat ve ihracat rakamları, en çok ithalat ve ihracat yapılan ülkeler incelendiğinde, ülkelerin karşılıklı potansiyellerinden kısıtlı olarak faydalanabildikleri görülmektedir. Orta ve uzun vadede, Türkiye'nin AEB üyesi ülkeler ile geliştireceği ticaret ilişkilerinin Türkiye ekonomisine çok boyutlu katkılar sağlayacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrasya Ekonomik Birliği, Türkiye, İhracat, İthalat

JEL Sınıflandırma Kodları: F15, F36, P45

**EURASIAN ECONOMIC UNION AND COMPARATIVE ANALYSIS OF FOREIGN
TRADE BETWEEN EURASIAN ECONOMIC UNION MEMBER COUNTRIES AND TURKEY**

ABSTRACT

In the period following the Cold War, new formations occurred against the unipolar power of United States of America (USA). Eurasian Economic Union (EAEU), is one of the alternative formations in this period. EAEU, is a political and economic union, that was first established on 29 May 2014 including Belarus, Russian Federation and Kazakhstan, that afterwards Kyrgyz Republic and Armenia was included to the union. For Turkey, sustainable growth, becoming an active player in a globalized world and designing new market partners are crucial.

This study focuses on foreign trade relations that is an important aspect of growing new relationships. In this study, "Foreign Trade Statistics (imports-exports)" published by

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Öğrencisi, guldesen.uslu@gmail.com , ORCID No: 0000-0001-9863-296X

** Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, mehmetmarangoz@mu.edu.tr , ORCID No: 0000-0002-1589-2940

International Trade Center (ITC) which is a joint agency of the World Trade Organisation (WTO) and United Nations (UN), datas in "Country Profiles" report of World Bank and World Trade Organisation between the years 2013-2017 are used, Turkey and EAEU member countries' foreign trades are compared and analyzed in detail. Countries' mutual trade composition and bilateral opportunities are displayed. Throughout the analysis of the datas, it becomes appearant that both Turkey and EAEU countries have many mutual possibilities in foreign trade. EAEU countries' and Turkey's export and import values by products and most trading countries, indicates that they narrowly take the advantage of this potential. In the long term, Turkey's growing trade relations with EAEU member countries will benefit Turkey's economy in multi-dimensions.

Keywords: Eurasian Economic Union, Turkey, Export, Import

JEL ClassificationCodes: F15, F36, P45

Giriş

Türkiye, uzun yıllardır ekonomisini liberalleştiren ve dünya ekonomisi ile bütünleşme çabası içinde olan ülkelerden biridir. Türkiye'nin gelecek yıllarda gerek küresel, gerek bölgesel imkanları nasıl değerlendirebileceği, ne türden stratejiler belirleyeceği çok önemlidir. Bu sorulara cevaplar aranırken dünyada mevcut ve muhtemel, geniş ve dar kapsamlı ekonomik entegrasyon hareketlerini değerlendirmek gerekmektedir.

Bölgesel entegrasyonlar, üye ülkelerin ekonomik refahlarının artmasına ve ülkelerin gelişmesine çeşitli alanlarda katkılar yaratabilmektedirler. Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) üyesi ülkeler ile Türkiye'nin ihracat düzeylerini ve potansiyellerini analiz ederek karşılaştırmak ve fırsatları tespit etmek Türkiye'nin orta ve uzun vadeli stratejilerini belirlemede önemlidir. Bu sebeple, bu çalışmada bölgesel bir entegrasyon olan AEB incelenmiş, AEB'ye üye ülkeler ve Türkiye'nin dış ticaret performansları ortaya koyularak olası fırsatların değerlendirilmesi için katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

Ülkelerin dış ticaret verilerine Dünya Ticaret Örgütü ve Birleşmiş Milletler'in ortak kurumu olan Uluslararası Ticaret Merkezi veri tabanından ulaşılabilmekte, ayrıca Dünya Bankası tarafından ülkelerin ekonomik profilleri detaylı olarak analiz edilmektedir. Bu çalışmada, Uluslararası Ticaret Merkezi'nin son beş yıllık "Dış Ticaret Raporu", Dünya Ticaret Örgütü'nün ve Dünya Bankası'nın "Ülke Profili" raporları kullanılarak ve bu kaynaklarda yer alan bilgiler çalışmanın amaçları doğrultusunda düzenlenerek, ülkelerin dış ticaret düzeyleri, güçlü ve zayıf yönleri, temel gelişim alanları tespit edilmekte ve Türkiye için fırsatlar ortaya konulmaktadır.

1. Avrasya Ekonomik Birliği

Avrasya; Avrupa ve Asya kelimelerinin birleştirilmesinden oluşmuş olup, tarih boyunca çeşitli toplumların hakimiyet mücadelesine şahit olmuş uzun siyasi geçmişe sahip olan bir bölgedir (Özder, 2013:66). Avrasya bölge olarak, Portekiz'den Bering Boğazı'na, Letonya'dan Malezya'ya kadar uzanan 20 milyon km²'lik bir coğrafi alanı kapsamaktadır (Brzezinski, 2010:52).

1990'lı yıllarda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dağılmış, eski birliğe üye ülkeler küresel gelişmelerin gerisinde kalmış ve aralarındaki ilişki daralmıştır. Dağılımdan sonra, eski Sovyet coğrafyasında oluşan boşluk, beraberinde

ekonomik, toplumsal, siyasi birçok sorun meydana getirmiştir (Öztürk, 2013:229). Dünyada çift kutuplu dünya düzeninden ABD'nin tek kutuplu dünya düzenine doğru giden bu dönemde Rusya'nın öncülüğünde bölgenin yeniden güçlendirilmesine yönelik arayışlar hız kazanmıştır. Bağımsız Devletler Topluluğu, Şangay İş Birliği Örgütü ve Avrasya Ekonomik Birliği bu arayışlar sonucunda ortaya çıkan oluşumların başında gelmektedir.

AEB fikri ilk olarak Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev tarafından 1994 yılında, Moskova Devlet Üniversitesi'ndeki bir konuşmasında dile getirilmiştir (Pirimbayev ve Ganiyev, 2010:82). Bölgede yer alan ülkeler için tutarlı ve temelli bir ekonomik politikanın oluşturulması ve fonksiyonel bir devletler birliği modeli geliştirilmesini öneren Nazarbayev, AEB'yi bölgesel ekonomik refahı ve güvenliği sağlamanın teminatı olan bir ekonomik bütünleşme hareketi olarak ifade etmiştir (Yılmaz, 2017:66). Ortak ekonomik alan oluşturmak üzere ortaya atılan bu fikir, 2000 yılında Rusya, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında imzalanan "Avrasya Ekonomik Topluluğu" anlaşması ile ilk olarak hayata geçmiştir. 6 Ekim 2007 tarihli Duşanbe Zirvesi'nde Avrasya Ekonomik Topluluğu resmen kurulmuştur. Kurucu üyeler Rusya, Kazakistan ve Belarus'tur. Bu zirvede, Belarus, Kazakistan ve Rusya arasında malların serbest dolaşımını sağlayacak ve ticaretin gelişimini güçlendirecek ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulanacak şekilde Gümrük Birliği kurulması kararı alınmış ve bu karar 1 Ocak 2010 yılında yürürlüğe girmiştir. 2010 yılının Aralık ayında söz konusu üç ülke tarafından entegrasyonun bir sonraki adımı olarak "Ortak Ekonomik Alan" kurmak üzere on yedi maddeden oluşan karar alınmıştır ve 2012 Ocak ayından itibaren, mal ve hizmetlerin yanı sıra sermaye ve iş gücünün de serbest dolaşımını amaçlayan, "Ortak Ekonomik Alan" faaliyete geçmiştir. Nihai hedef olarak, Avrasya Ekonomik Birliği'nin kurulması belirlenmiştir (Ergül,2014:39-41). 29 Mayıs 2014'te, Rusya, Kazakistan ve Belarus, merkezi Astana olacak şekilde "Avrasya Ekonomik Birliği" Anlaşması'nı imzalamışlardır (Ağır,2017:30). 2015 yılında Ermenistan'ın ve Kırgızistan'ın katılımı ile üye sayısı beşe çıkmıştır. Üyelerin siyasi ve kültürel yakınlığı birliğin en önemli avantajlarından biri olarak görülmektedir (Yılmaz, 2017).

Aşamalı olarak gerçekleşen Avrasya Ekonomik Birliği süreci, ekonomik topluluktan başlayarak, ürünlerin serbest dolaşımı, üye ülkeler arasında ekonomik sınırların kaldırılması, zamanla mal ve hizmet sektöründe ve işgücü piyasasında serbest dolaşımın sağlanmasını öngörmüştür. Toplamda 170 milyondan fazla insanın yaşadığı geniş bir coğrafyada üye ülkeler arasında tüm ticari engellerin kaldırılması hedeflenmiştir. Bu süreçte; serbest mal dolaşımı, serbest hizmet dolaşımı, serbest sermaye dolaşımı ve serbest işgücü dolaşımı uygulanmaya başlanmıştır (Tüymebayev,2015). Ekonomik birliğin enerji, tıp, petrol gibi pek çok alanda aşamalar halinde gerçekleştirilerek 2025 yılına kadar tamamlanması amaçlanmaktadır.

2. Avrasya Ekonomik Birliği Üyesi Ülkeler ve Türkiye'nin Dış Ticaret Potansiyelleri

AEB'ye üye ülkelerin toplam gayrisafi yurtiçi hasılası 2017 yılında 2,5 trilyon dolar (dünya gayrisafi yurtiçi hasılasının %3,4'ü), toplam nüfusu 260 milyon kişi (dünya nüfusunun 3,5%'i), toplam yüzölçümü 20 milyon km² (dünya yüzölçümünün 16%'si)'dir (Dünya Bankası, 2017). AEB'nin petrol üretimi 625,3 milyon ton (küresel üretimin yüzde 15%'i) ve gaz üretimi yaklaşık 687,6 milyon m³'tür (küresel üretimin yüzde 18%'i).

Sanayi üretimi 2010-2016 yılları arasında 114% artış göstermiştir (Avrasya Ekonomik Birliği, 2018). Aşağıdaki tabloda Avrasya Ekonomik Birliği üyesi ülkeler ile Türkiye'nin temel ekonomik göstergelerine yer verilmektedir:

Tablo 2.1: Türkiye ve Avrasya Ekonomik Birliği Üyesi Ülkelerin 2017 Yılı Temel Ekonomik Göstergeleri

	Türkiye	Rusya	Kazakistan	Belarus	Ermenistan	Kırgızistan
Nüfus (milyon)	80,7	144,5	18,0	9,5	2,9	6,2
Yüzölçümü (bin km ²)	785,4	17.098,3	2.724,9	207,6	29,7	199,9
GSYH(milyar USD)	851,1	1.577,5	159,4	54,4	11,5	7,5
Kişi Başı Gayrisafi Milli Gelir (USD)	10.930,0	9.232,0	7.890,0	5.280,0	4.000,0	1.130,0
Satın Alma Gücü Paritesi (milyar USD)	2.224,7	3.655,4	422,8	172,4	29,5	22,4
GSYH Büyüme Oranı(%)	7,4	1,5	4,0	2,4	7,5	4,6

Kaynak: Dünya Bankası (2018a)'den derlenmiştir, (09.10.2018).

Tablodaki verilere bakıldığında, Rusya'nın gerek yüz ölçümü gerekse nüfus olarak diğer AEB üyesi ülkelerin oldukça üzerinde verilere sahip olduğu görülmektedir. Kişi başı milli gelir, ülkeler arasında farklılıklar göstermekle birlikte, Dünya Bankası verilerine göre Kırgızistan dışındaki ülkeler "üst orta gelir" grubunda yer almaktadır. Kırgızistan ise "alt orta gelir" grubundadır (Dünya Bankası, 2017)

Tablo 2.2: Türkiye ve Avrasya Ekonomik Birliği Üyesi Ülkelerin 2017 Yılı Üretim ve Dış Ticaret Payları

Üretimdeki Paylar (%)	Türkiye	Rusya	Kazakistan	Belarus	Ermenistan	Kırgızistan
Tarım	6,0	4,0	4,0	8,0	15,0	12,0
Sanayi	29,0	30,0	32,0	32,0	25,0	26,0
İhracatın GSYH içindeki Payı	25,0	26,0	32,0	67,0	38,0	35,0
İthalatın GSYH içindeki Payı	29,0	21,0	28,0	67,0	50,0	67,0

Kaynak: Dünya Bankası (2017a-b-c-d-e), 'den derlenmiştir, (10.11.2018).

Tablo incelendiğinde, ülkelerin üretiminde sanayinin üretimdeki payı birbirine paralel seyrederken, tarımın üretimdeki payında Ermenistan ve Kırgızistan öne çıkmaktadır. Kırgızistan'da ithalatın GSYH içindeki payı dikkat çekici olup, dış ticaret açığının yüksek olduğu görülmektedir. Belarus'un ithalat ve ihracatının GSYH içindeki payı dikkat çekicidir.

2.1. Türkiye

Türkiye, 850.7 milyar dolar GSYH ile 2017 yılında yüzde 7.4 büyümüştür. Türkiye'nin 2017 yılı ihracatı 157 milyar dolar, ithalatı ise 233.8 milyar dolardır. Türkiye'nin nüfusu 80 milyon olup, işsizlik oranı yüzde 10.9'dur (Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, 2018). Türkiye, Dünya Ekonomik Görünüm Raporu verilerinde 2017 yılında, satın alma gücü paritesine göre dünyanın 13. büyük ekonomisidir. Gayrisafi yurtiçi hasıla büyüklüğüne göre, ise dünyanın en büyük 17. ekonomisi olmuştur (Dünya Bankası, 2017a).

Türkiye, tarih boyunca, Güneydoğu Avrupa ve Güneybatı Asya arasında kıtalararası ticaretin önemli bir aktörü olagelmıştır. Türkiye'nin ihracatı doğal kaynaklardan ve düşük katma değerli ürünlerden yüksek katma değerli ürünlere kadar yüksek çeşitlilik göstermektedir. Dış ticaret açığı veren Türkiye'nin ana açık kalemleri enerji ve yüksek katma değerli ürünler olarak ön plana çıkmaktadır. İhracatta Avrupa'ya bağımlılık göze çarpmaktadır (Uluslararası Ticaret Merkezi, 2018a). Türkiye'nin en büyük avantajlarından birisi, mal ve hizmetlerin Ortadoğu ve Avrupa'ya satışı için geçiş yolu oluşudur (Mütercimler,1993:232).

2017 yılı dış ticaret verilerine göre, Türkiye'nin ithalat yaptığı ilk 3 ülke Çin, Almanya ve Rusya olup, bu ülkelerin payları sırasıyla 10%, 9% ve 8%'dir. En çok ithal edilen ürünler ise 16% pay ile mineral yakıtlar, 12% pay ile makine ve mekanik

parçaları ve 9% pay ile elektrik makine ve ekipmanlarıdır. İhracatta ise ilk 3 ülke Almanya, İngiltere ve Birleşik Arap Emirlikleri olup, bu ülkelerin payları sırasıyla 10%, 6% ve 6%'dır. En çok ihracatı yapılan ürünler 15% pay ile demiryolu dışındaki ulaşım araç ve parçaları, 9% pay ile makine ve mekanik ekipmanlar, 7% pay ile değerli ve yarı-değerli taşlardır. Türkiye'nin dünya toplam ihracatındaki payı 0,89%, ithalatındaki payı ise 1,30%'dur (Dünya Ticaret Örgütü, 2017).

Tablo 2.3: Türkiye'nin Avrasya Ekonomik Birliği Üyesi Ülkeler ile Dış Ticaret Rakamları (Bin \$)

	İthalat					İhracat				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam	251.661.250	242.177.117	207.206.509	198.618.235	233.791.662	151.802.637	157.610.158	143.850.376	142.529.584	157.054.789
Rusya	25.064.214	25.288.597	20.399.806	15.162.386	19.513.833	6.964.209	5.943.014	3.589.464	1.732.954	2.735.484
Belarus	186.84	147.703	192.831	102.567	182.969	303.152	272.251	205.144	357.524	422.369
Kazakistan	1.760.115	1.236.268	1.109.832	1.093.897	1.463.158	1.039.420	977.487	750.157	623.715	746.586
Kırgızistan	36.964	65.648	76.858	101.067	143.794	388.336	421.431	294.702	308.933	343.655
Ermenistan	399	1.465	988	1.386	2.145	-	-	-	-	-

Kaynak: Dünya Ticaret Merkezi (2018), 'den derlenmiştir, (07.10.2018).

Dünya Bankası verilerine göre, Türkiye'nin toplam ihracatı içinde yüksek teknolojiye dayalı ürünlerin payı 0.2%'dir (Dünya Bankası, 2017a). Türkiye, bu alanda çalışmaya konu ülkeler arasında son sıradadır.

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü tarafından yayınlanan Türkiye raporunda, güçlü büyüme ve dış borcu takip eden 2017 yılı ortalarında döviz kurundaki değer kaybına işaret edilirken, 2018 yılında söz konusu kaybın giderek derinleştiği ifade edilmektedir. 2019 yılında iç talepte devam etmesi öngörülen talep daralmasının ihracat ile kısmen dengelenebileceği, 2020 yılında iç talep ve güvendedeki iyileşmenin büyümeyi destekleyeceği ifade edilmektedir (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, 2018).

2. 2. Rusya

Rusya Karadeniz ve Hazar Denizi'nden Bering Boğazı'na ve Japonya'ya kadar olan alanda 17 milyon m²'lik bir alana yayılmış olup dünyanın coğrafi olarak en büyük ülkesidir (Tüm Sanayici ve İşadamları Derneği, 2015). Rusya zengin doğal kaynakları ve 1,5 trilyon dolar GSYH ile dünyanın 12. büyük ekonomisi durumundadır. Satın alma gücü paritesine göre ise dünyanın en büyük 6. ekonomisi konumundadır. GSYH'nin 26%'sı ihrac edilirken, 21%'i ithal edilmektedir. Nüfusu 144,5 milyon olan ülkede işsizlik oranı yüzde 5,2% seviyesindedir (Dünya Bankası, 2017b). Rusya ekonomisi 2017 yılında 1,5% büyümüştür. Küresel ekonomik konumundaki güçlenme, makro ekonomik istikrarı sağlayıcı adımlar, enerji fiyatlarındaki sıkılaşıma ve mali sıkılaşıma politikalarının katkısıyla Rusya ekonomisi, 2017 yılında toparlanmaya devam etmiştir (Dünya Bankası, 2018).

Rusya'nın başlıca ticaret ortakları, Çin, Almanya, Hollanda, ABD, Belarus, İtalya'dır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2017e). 2017 yılı dış ticaret verilerine göre, Rusya'nın ithalat yaptığı ilk 3 ülke Çin, Almanya ve Amerika olup, bu ülkelerin payları sırasıyla 21%, 10% ve 6%'dır. En çok ithal edilen ürünler ise 20% pay ile makine parçaları, 12% pay ile elektrik ekipmanları ve 9% pay ile demiryolu dışındaki ulaşım araç ve parçalarıdır. İhracatta ise ilk 3 ülke Area Nes, Çin ve Hollanda olup, bu ülkelerin payları sırasıyla 15%, 10% ve 9%'dur. En çok ihrac edilen ürünler 59% pay ile mineral yakıtlar, 5% pay ile demir-çelik, 4% pay ile sınıflandırılmamış emtialardan oluşmaktadır. Rusya'nın dünya toplam ihracatındaki payı 1,99%, ithalatındaki payı ise 1,32%'dir (Dünya Ticaret Örgütü, 2017).

Tablo 2. 4: Rusya'nın Avrasya Ekonomik Birliği Üyesi Ülkeler ve Türkiye ile Dış Ticaret Rakamları (Bin \$)

	İthalat					İhracat				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam	314.945.095	286.648.777	182.781.965	182.261.656	228.212.750	527.265.919	497.833.529	343.907.652	285.491.052	359.151.975
Türkiye	7.272.773	6.654.286	4.068.852	2.147.525	3.441.120	15.122.092	14.755.154	11.703.271	13.698.261	12.929.906
Belarus	13.959.262	12.316.244	7.988.799	9.406.285	10.691.594	16.870.228	16.539.841	12.428.310	14.050.697	15.537.357
Kazakistan	5.664.931	7.172.377	4.275.013	3.612.215	4.599.663	17.218.175	13.862.274	10.301.606	9.426.891	11.924.244
Kırgızistan	110.128	70.912	61.886	170.544	169.165	2.029.443	1.737.661	1.289.413	1.025.746	1.388.701
Ermenistan	352.395	314.171	175832	378.282	427.557	468.421	534.841	510.78	957.253	868.795

Kaynak: Dünya Ticaret Merkezi (2018)'den derlenmiştir, (07.10.2018).

Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü üyeliği 2012 yılında bitmiş olmakla birlikte, bölgesel ticaret anlaşmaları yoluyla entegrasyonları devam etmektedir. Rusya-Belarus-Kazakistan Gümrük Birliği bu bölgesel entegrasyonlardan biridir (Uluslararası Ticaret Merkezi, 2018b). Rusya yıllar itibariyle dış ticaret fazlası veren bir ülkedir. Bu durum, Rusya'nın Türkiye ve AEB üyesi ülkeler ile dış ticaret performansında da açıkça görülmektedir. Yukarıdaki tabloda Rusya'nın AEB üyesi ülkeleri bir ihracat pazarı olarak etkin biçimde değerlendirdiği ancak bu ülkelerden ithalatının yıllar itibariyle kısıtlı kaldığı görülmektedir.

2.3. Belarus

Belarus, 2017 yılı nüfus sayımına göre 9.5 milyon nüfusu ve 208 bin km² yüzölçümü ile AEB'nin Rusya ve Kazakistan'dan sonra üçüncü büyük ülkesidir. GSYH'si 54,4 milyar dolardır. İşsizlik oranı 5,9%, enflasyon oranı 8,2%'dir (Dünya Bankası,2017c). Belarus'un başlıca ticaret ortakları; Rusya, İngiltere, Ukrayna, Çin ve Almanya'dır. Başlıca ihracat kalemleri; makine ve ekipman, mineral yakıt ve yağlar, kimyasal ürünler, metaller, tekstil ürünleri, gıda ürünleri iken başlıca ithalat kalemleri; maden ürünleri, makine ve ekipman, kimyasal ürünler, gıda ürünleri, metallerden oluşmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2017d). 2017 yılı dış ticaret verilerine göre, Belarus'un ithalat yaptığı ilk 3 ülke Rusya, Çin ve Almanya olup, bu ülkelerin payları sırasıyla 57%, 8% ve 5%'tir. İhracatta ise ilk 3 ülke Rusya, Ukrayna ve İngiltere olup, bu ülkelerin payları sırasıyla 44%, 11% ve 8%'dir. Belarus'un dünya

toplam ihracatındaki payı 0,16%, ithalatındaki payı ise 0,19%'dur (Dünya Ticaret Örgütü, 2017).

Tablo 2. 5: Belarus'un Avrasya Ekonomik Birliği Üyesi Ülkeler ve Türkiye ile Dış Ticaret Rakamları (Bin \$)

	İthalat					İhracat				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam	43.022.675	40.502.360	30.291.493	27.609.884	34.230.713	37.203.035	36.080.537	26.660.395	23.537.355	29.267.129
Türkiye	397.357	338.689	487.067	731.662	805.282	167.813	161.346	132.77	83.999	133.43
Rusya	22.573.333	21.868.622	16.894.290	14.973.019	19.359.486	16.733.677	15.071.585	10.301.110	10.901.669	12.835.283
Kazakistan	77.668	82.477	45.182	55.324	96.798	862.001	875.462	522.778	363.103	587.887
Kırgızistan	12.721	6.468	4.012	4.579	22.433	98.197	88.824	55.381	47.838	123.447
Ermenistan	8.487	8.957	5.819	6.815	7.126	29.867	27.244	27.777	21.989	34.493

Kaynak: Dünya Ticaret Merkezi (2018)'den derlenmiştir, (11.11.2018).

Belarus'un toplam dış ticaret rakamlarına bakıldığında, yıllar itibariyle dış ticaret açığı verdiği görülmektedir. Belarus'un Türkiye ve AEB üyesi ülkeler ile dış ticaret rakamları incelendiğinde ise Kazakistan ve Ermenistan ile dış ticaret fazlası taşıdığı görülmektedir. Belarus'un ihracatında endüstriyel üretim ön plana çıkmaktadır ve ülkedeki üretimin yaklaşık 65%'i yurt dışına ihrac edilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2017d).

2.4. Kırgızistan

Kırgızistan, toplam 199.949 km² yüz ölçümü ile Orta Asya ülkeleri arasında toprak genişliği itibariyle küçük, denize çıkışı olmayan bir ülkedir. Doğu ve güney doğusundan Çin Halk Cumhuriyeti, kuzey ve kuzey batısından Kazakistan, güney ve güney batısından ise Tacikistan ve Özbekistan ile komşudur (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, 2012). Kırgızistan yüzölçümünün küçüklüğü ve komşu ülkelerdeki gibi enerji rezervlerine sahip olmamasından dolayı komşu ülkelere göre daha fazla dışa açık ekonomi politikasını benimsemiştir (Pehlivanoğlu ve Güneş, 2008:785).

Kırgızistan, 2017 yılı nüfus sayımına göre 6,2 milyon nüfusu ve 199.951 km² yüzölçümü ile birliğin en küçük ikinci ülkesidir. GSYH'si 7,5 milyar dolardır. İşsizlik oranı 8,6%, enflasyon oranı 4,6%'dır (Dünya Bankası, 2017). Başlıca ticaret ortakları; Çin, Rusya, Kazakistan ve Türkiye'dir. Başlıca ihracat kalemleri; radyoaktif elementler, bakır hurda, gıda, tekstil, pamuk, taze sebze-meyve iken başlıca ithalat kalemleri; petrol yağları, tekstil ürünleri, otomotiv, gıdadır (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2017c). 2017 yılı dış ticaret verilerine göre, Kırgızistan'ın ithalat yaptığı ilk 3 ülke Çin, Rusya, Kazakistan olup, bu ülkelerin payları sırasıyla 33%, 26% ve 13%'tür. İhracatta ise ilk 3 ülke İsviçre, Kazakistan ve Rusya olup, bu ülkelerin payları sırasıyla 27%, 17% ve 15%'tir. İsviçre'ye yapılan ihracatın tamamına yakını doğal ve işlenmiş inci, değerli ve yarı değerli taşlardır (Uluslararası Ticaret Merkezi, 2017). Kırgızistan'ın dünya toplam ihracatındaki payı 0,02%, ithalatındaki payı ise 0,01%'dir (Dünya Ticaret Örgütü, 2017).

Tablo 2.6: Kırgızistan'ın Avrasya Ekonomik Birliği Üyesi Ülkeler ve Türkiye ile Dış Ticaret Rakamları (Bin \$)

	İthalat					İhracat				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam	5.983.024	5.734.704	4.068.084	3.844.473	4.481.291	1.773.228	1.883.733	1.441.468	1.423.028	1.790.758
Türkiye	204.73	307.968	164.29	190.776	224.93	85.654	85.998	84.047	89.976	131.204
Rusya	1.989.243	1.779.832	1.271.642	799.822	1.180.545	152.701	122.293	157.301	145.209	262.214
Kazakistan	555.022	776.738	677.407	635.548	585.995	382.453	508.658	227.703	151.151	297.194
Belarus	116.363	89.7	53.605	35.166	83.118	12.580	6.505	13.639	898	8.587
Ermenistan	943	252	331	1.028	556	61	104	170	7	7

Kaynak: Dünya Ticaret Merkezi (2018),'den derlenmiştir, (07.10.2018).

Kırgızistan'ın dış ticaret hacimleri yıllar itibariyle yatay bir seyir izlemektedir. İhracatın iki katından fazla ithalatı ile Kırgızistan, dış ticaret açığı veren ülkeler arasında yer almaktadır. Rusya ithalatta 26%, ihracatta 15% pay ile öne çıkmaktadır. Kırgızistan'ın AEB üyesi Ermenistan ve Belarus ile dış ticareti oldukça düşük bir seyir izlemektedir.

Kırgızistan'ın 2015 yılında AEB'ye katılmasının önemli sebepleri arasında pazarlara erişimin kolaylaşmasının yanı sıra Rusya'da çalışan yarım milyondan fazla Kırgız göçmen işçilerin daha az sorunla karşılaşmalarına olanak sağlamak olduğu gösterilmektedir (Putz,2016). AEB üyeliğinin Kırgızistan'a, ticaret ve ulaşım sektörlerinde hareketlilik kazandırması öngörülmektedir.

2.5. Kazakistan

Kazakistan, 2017 yılı nüfus sayımına göre 18 milyon nüfusu ve 2,724,900 km² yüzölçümü ile gelişen Avrasya Ekonomik Birliği üyesi ülkelerinden biridir. GSYH'si 159,4 milyar dolardır. İşsizlik oranı 5%, enflasyon oranı 6,4%'tür (Dünya Bankası,2017d). Başlıca ticaret ortakları; Çin, Rusya, İtalya, Hollanda, Almanya ve Türkiye'dir. Başlıca ihracat kalemleri; ham petrol ve türev ürünleri, radyoaktif elementler, maden, gıda, demir-çelik ürünleri iken başlıca ithalat kalemleri; otomotiv, petrol yağları, ilaç, iletişim cihazları, hava taşıtları, makinedir (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2017b). 2017 yılı dış ticaret verilerine göre, Kazakistan'ın ithalat yaptığı ilk 3 ülke Rusya, Çin ve Almanya olup, bu ülkelerin payları sırasıyla 39%, 16% ve 5%'tir. İhracatta ise ilk 3 ülke İtalya, Çin ve Hollanda olup, bu ülkelerin payları sırasıyla 18%, 12% ve 10%'dur. İtalya ve Hollanda'ya yapılan ihracatın 98%'i mineral yakıtlar ve türevleridir (Uluslararası Ticaret Merkezi, 2017). Kazakistan'ın dünya toplam ihracatındaki payı 0,23%, ithalatındaki payı ise 0,16%'dır (Dünya Ticaret Örgütü, 2017d). Kazakistan'ın ihracat yaptığı ilk üç ülke olan İtalya, Çin ve Hollanda'ya yaptığı toplam ihracat 15 milyar dolar seviyesindedir. İthalat yapılan ilk üç ülke olan Rusya, Çin ve Almanya'dan yapılan ithalat tutarı 14 milyar dolar seviyesindedir (Türkiye İhracatçılar Meclisi, 2017).

Dünya Bankası verilerine göre, Kazakistan'ın toplam ihracatı içinde yüksek teknolojiye dayalı ürünlerin payı 30%'dur ve çalışmaya konu ülkeler arasında ilk sıradadır (Dünya Bankası, 2017d).

Tablo 2. 7: Kazakistan'ın Avrasya Ekonomik Birliği Üyesi Ülkeler ve Türkiye ile Dış Ticaret Rakamları (Bin \$)

	İthalat					İhracat				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam	48,804,580	41,295,456	30,567,159	25,174,779	29,304,709	84,698,536	79,458,749	45,954,426	36,775,323	48,342,145
Türkiye	926.126	1,019,387	741.917	618.147	730.124	2,603,061	2,272,446	1,275,573	851.083	1,145,853
Rusya	17,971,764	13,807,686	10,529,281	9,129,774	11,472,925	5,875,274	6,388,500	4,547,502	3,509,162	4,515,165
Ermenistan	7.128	7.807	4.256	2.993	4.614	805	405	716	280	4.432
Belarus	698.342	773.817	488.033	332.607	508.567	58.288	61.177	53.434	31.866	95.517
Kırgızistan	351.151	351.171	182.013	200.580	255.198	675.160	703.986	517.722	376.134	503.233

Kaynak: Dünya Ticaret Merkezi (2018), 'den derlenmiştir, (07.10.2018).

Tabloda yer aldığı üzere, Kazakistan'ın ithalat ve ihracat rakamları 2013 ve 2016 yılları arasında düşmektedir. 2017 itibariyle söz konusu düşüşün tersine döndüğünü söylemek mümkündür. Kazakistan, yıllar itibariyle dış ticaret fazlası veren bir ülkedir. Ancak Rusya ile dış ticaret ilişkisine bakıldığında, Kazakistan'ın Rusya ile dış ticaret açığı taşıdığı görülmektedir. Rusya ile dış ticaret hacminin ise 2013 ve 2016 yılları arasında düştüğü görülmektedir. Rusya Devlet Başkanı Putin, Ekim 2016'da söz konusu düşüşün son bularak tekrar yükselişe geçeceğini ifade etmiştir (Putz, 2016). Kazakistan'ın Rusya ile dış ticaretinin 2017 yılında toplam dış ticaret rakamlarına paralel olarak artışa geçtiği görülmektedir. Kazakistan ile Rusya arasındaki karşılıklı ticaret hacminin 2016 yılına nazaran %25,6 artarak 2017 yılında 16 milyar dolara ulaştığı görülmektedir. Söz konusu artış "Kazakistan-Rusya" Uluslararası Konferansı esnasında senatör Sergey Gromov tarafından dile getirilmiş ve iki ülke arasında yatırım alanında işbirliğinin de gelişmekte olduğu ifade edilmiştir (Türk Kazak İşadamları Birliği, 2017). Kazakistan'ın Türkiye ile olan dış ticaret ilişkileri yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izlemekle birlikte, Rusya dışındaki AEB üyesi ülkelerle karşılaştırıldığında daha yüksek hacimde devam etmektedir.

2.6. Ermenistan

Ermenistan, 2017 yılı nüfus sayımına göre 3 milyon nüfusu ve 29,743 km² yüzölçümü ile Avrasya Ekonomik Birliği üyesi ülkelerin en küçüğüdür. GSYH'si 11,5 milyar dolardır. İşsizlik oranı 17%, enflasyon oranı 2,2%'dir (Dünya Bankası,2017e). Başlıca ticaret ortakları; Rusya, Avrupa Birliği, Gürcistan, İran, Çin ve Ukrayna'dır. Başlıca ihracat kalemleri; ham petrol, petrol yağları ve gazları, şeker, işlenmemiş alüminyum, gıda iken başlıca ithalat kalemleri; otomotiv, altın, tütün mamulleri, buğday, makine ve aksamıdır (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2017a). 2017 yılı dış ticaret verilerine göre, Ermenistan'ın ithalat yaptığı ilk 3 ülke Rusya, Çin ve Türkiye olup, bu ülkelerin payları sırasıyla 29%, 12% ve 6%'dır. İhracatta ise ilk 3 ülke Rusya, Bulgaristan ve İsviçre olup, bu ülkelerin payları sırasıyla 26%, 14% ve 12%'dir (Uluslar

arası Ticaret Merkezi, 2017). Ermenistan'ın dünya toplam ihracatındaki payı 0,01%, ithalatındaki payı ise 0,02%'dir (Dünya Ticaret Örgütü, 2017).

Tablo 2. 8: Ermenistan'ın Avrasya Ekonomik Birliği Üyesi Ülkeler ve Türkiye ile Dış Ticaret Rakamları (Bin \$)

	İthalat					İhracat				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam	4.256.218	4.159.517	3.256.965	3.218.458	4.076.683	1.467.800	1.490.190	1.482.667	1.807.790	2.041.301
Türkiye	210.197	230.942	136.514	168.950	228.383	373	159	1	526	881
Rusya	1.104.450	1.069.288	991.144	990.576	1.170.955	331.927	304.605	225.871	372.987	540.405
Kazakistan	730	551	292	676	4.070	7.263	6.868	4.858	5.267	4.916
Belarus	40.844	31.023	33.784	23.203	37.683	8.556	9.024	5.462	13.112	6.937
Kırgızistan	5	96	83	81	89	979	314	350	1	1.763

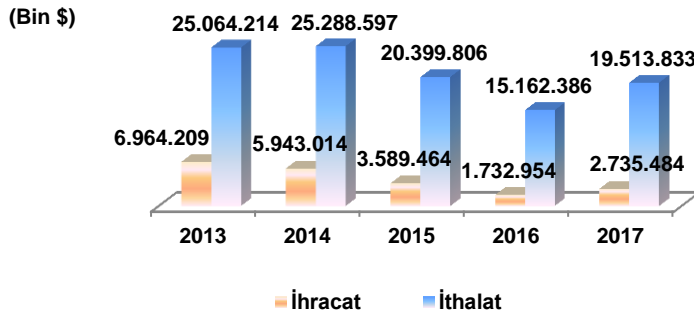
Kaynak: Dünya Ticaret Merkezi (2018),'den derlenmiştir, (07.10.2018).

Tabloda yer aldığı üzere, Ermenistan'ın 2017 yılı ihracatı 2 milyar dolar, ithalatı ise 4 milyar dolardır. Ermenistan yıllar itibariyle dış ticaret dengesi negatif olan ülkeler arasında yer almaktadır. Avrasya Ekonomik Birliği üye ülkelerin Ermenistan'ın dış ticaretindeki payı 2017 itibariyle, ihracatta 27%, ithalatta 30%'dur. Türkiye ise Ermenistan'ın ihracatında 0,04%, ithalatında 6% paya sahiptir.

3. Avrasya Ekonomik Birliği Üyesi Ülkeler ve Türkiye'nin Dış Ticaret Rakamlarının Karşılaştırmalı Analizi

Avrasya Ekonomik Birliği üyesi (Rusya, Belarus, Kırgızistan, Kazakistan ve Ermenistan) her bir ülke ile Türkiye arasındaki dış ticaret verileri (İhracat ve ithalat verileri) son beş yıllık (2013-2017) zaman dilimi dikkate alınarak analiz edilmiştir.

3.1. Türkiye ve Rusya

Şekil 3. 1: Türkiye'nin Rusya ile Arasındaki Dış Ticaret Rakamları

Kaynak: Dünya Ticaret Merkezi (2018),'den derlenmiştir, (07.10.2018).

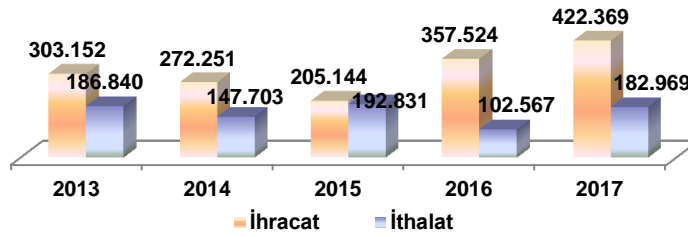
Rusya, 2017 yılı itibariyle Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler arasında 17. sırada yer alırken, en çok ithalat yapılan ülkeler arasında 3. sırada yer almaktadır ([Türkiye İstatistik Kurumu, 2017a](#)). 2017 yılında Rusya'ya yapılan ihracat fasıllarında ilk üç sırada; yenilen meyveler ve sert kabuklu meyveler, kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları, motorlu kara

taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı yer almaktadır. İlk üç fasıldaki ihracat rakamı, toplam ihracatın 42%'sini oluşturmaktadır. 2017 yılında Rusya'dan yapılan ithalatın 59%'u mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlardan oluşmaktadır. Bu fasılı 17% pay ile demir ve çelik ve 4% pay ile hububat takip etmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2017b). Rusya'nın en fazla ihracat yaptığı ülkeler arasında Türkiye sıralamada ilk beşte yer alırken, ithalat yapılan ülkeler arasında yirmi ikinci sırada yer almaktadır (Uluslararası Ticaret Merkezi, 2017).

Son beş yılda Rusya'nın toplam ihracatının 67%'sini mineral yakıtlar oluşturmaktadır. Rusya'nın ekonomisi ağırlıklı olarak mineral yakıtlar, fosil yakıtlar ve yağ malzemelerinin ihracatına dayalıdır. Türkiye'nin genel ihracat görünümüne benzer olarak, enerji, Türkiye ile Rusya arasındaki dış ticaretin de temelini teşkil etmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2017f). Büyüyen ekonomisi ile Türkiye'nin enerji ihtiyacı ve enerji ithalatını büyük oranda Rusya'dan yapıyor olması, ancak bu ülkeye yapılan ihracatta oldukça geride kalması, Rusya ile yüksek dış ticaret açığı oluşturmaktadır (Kalaycı, 2013:54-55). Bu durumun yıllar itibarıyla devam ettiği görülmektedir.

3.2. Türkiye ve Belarus

(Bin \$)

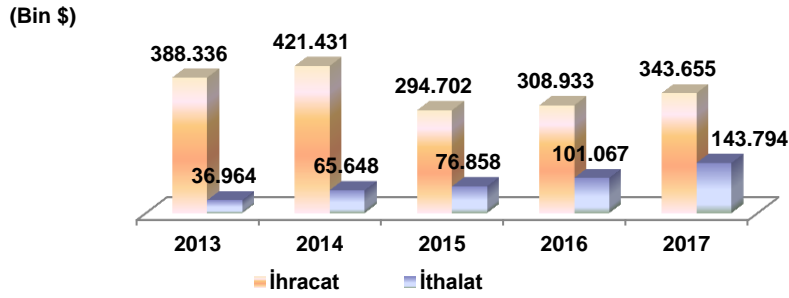

Şekil 3. 2: Türkiye'nin Belarus ile Arasındaki Dış Ticaret Rakamları

Kaynak: Dünya Ticaret Merkezi (2018),'den derlenmiştir, (11.11.2018).

Türkiye'nin Belarus ile dış ticaret ilişkileri yıllar itibarıyla analiz edildiğinde, ilişkilerin düşük hacimli devam ettiği görülmekle birlikte Türkiye lehine dış ticaret fazlası söz konusudur. 2017 yılında Belarus Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkeler arasında hacim itibarıyla 58., ithalatta ise 78. sırada yer almıştır. 2017 yılında Belarus'a yapılan ihracat ağırlıklı olarak sebze, meyve ve örme eşyalardan oluşmaktadır. Belarus'tan ağırlıklı olarak organik kimya ürünleri, demir-çelik ve gübre ithalatı yapıldığı görülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2017b).

3.2. Türkiye ve Kırgızistan

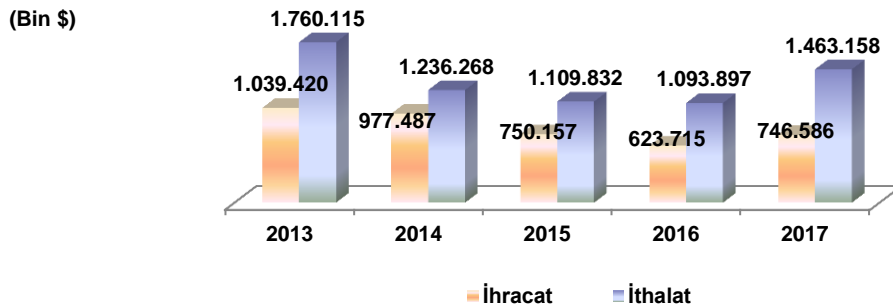
Şekil 3.3: Türkiye'nin Kırgızistan ile Arasındaki Dış Ticaret Rakamları

Kaynak: Dünya Ticaret Merkezi (2018)'den derlenmiştir, (07.10.2018).

Türkiye'nin Kırgızistan ile son beş yıllık dış ticaret ilişkileri incelendiğinde Türkiye'nin ihracatının yıllar itibariyle dalgalı seyir izlediği, ithalatının ise görece artış trendinde olduğu görülmektedir. Türkiye lehine dış ticaret fazlası yıllar itibariyle devam etmektedir. 2017 yılında, Türkiye'nin ihracatının 55%'lik kısmını örme eşyalar, giyim aksesuarları, değerli ve yarı değerli taşlar oluşturmaktadır. Türkiye'nin ithalatının 69%'u değerli ve yarı değerli taşlardan oluşmaktadır. 2017 yılında Kırgızistan, Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkeler arasında hacim itibariyle 68., ithalatta ise 83. sırada yer almıştır. Yıllar itibariyle ihracat fasılları benzer seyir gösterirken, ithalat fasıllarındaki artış özellikle 2015 yılı sonrasındaki kıymetli ve yarı kıymetli taşların ithalatının artışından kaynaklanmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2017b).

Türkiye'nin sanayileşme ve teknik bilgi olarak Kırgızistan' a göre oldukça deneyimli olması iki ülke arasında işbirliğinin ve dış ticaret hacminin artırılmasında önemli bir faktördür. Ayrıca Kırgızistan'ın yatırım olanaklarının çeşitliliği bölgeyi yatırım açısından cazip hale getirmekte ve Türk yatırımcılarının ülkeye yönelik yatırımlarındaki artışın önemli bir nedenini oluşturmaktadır (İnançlı, Konak ve Ashimova, 2015).

3.3. Türkiye ve Kazakistan

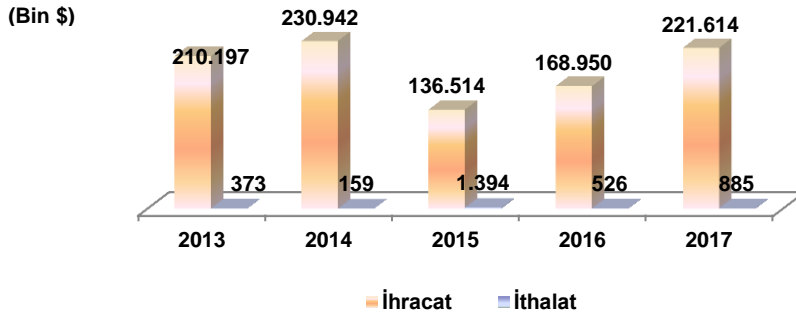
Şekil 3.4: Türkiye'nin Kazakistan ile Arasındaki Dış Ticaret Rakamları

Kaynak: Dünya Ticaret Merkezi (2018)'den derlenmiştir, (07.10.2018).

Türkiye, Kazakistan ile dış ticaret ilişkilerinde yıllar itibariyle dış ticaret açığı vermeye devam etmektedir. 2017 yılında Kazakistan, Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkeler arasında 42. sırada yer alırken, ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında 41. sırada yer almıştır. Türkiye'nin ihracatının ilk üç faslı; kazanlar ve makineler, elektrikli cihazlar ve mobilyadan oluşmaktadır. İhracat fasılları incelendiğinde ihracatın belirli bir fasılda yoğunlaşmadığını söylemek mümkündür. Türkiye'nin ithalatında ise ilk üç faslı; bakır, çinko ve mineral yakıtlar oluşmakta; söz konusu üç fasıl toplam ithalatın %85'ini oluşturmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2017b).

11 Ekim 2012 tarihinde, iki ülke arasında, "Yeni Sinerji-Ortak Ekonomi Programı" kabul edilmiş, bu program ekonomik, ticari, bilimsel ve teknik işbirliğinin artırılması, mevcut işbirliği alanlarının yanı sıra yeni alanlarda işbirliğinin geliştirilmesi, tarafların kamu ve özel sektörleri arasındaki etkileşimin güçlendirilmesi ve öncelikli alanlarda yatırım projelerinin gerçekleştirilmesini amaçlamıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2017b).

4. 5. Türkiye ve Ermenistan

Şekil 3.5:

Türkiye'nin Ermenistan ile Arasındaki Dış Ticaret Rakamları

Kaynak: Dünya Ticaret Merkezi (2018)'den derlenmiştir, (07.10.2018).

Türkiye ile Ermenistan arasında, süregelen tarihi ve siyasi gelişmeler doğrultusunda son derece kısıtlı bir dış ticaret ilişkisi bulunmaktadır. Türkiye-Ermenistan arasındaki Kars-Gümrük (Akyaka/Ahuryan) Sınır Kapısı, Ermeni ve Yukarı Karabağ Kuvvetleri ile Azerbaycan arasındaki savaşın yayılması ve Azerbaycan'ın Kelbecer eyaletinin işgal edilmesi üzerine 3 Nisan 1993 tarihinde kapatılmış ve Türkiye ile Ermenistan arasındaki doğrudan ticaret durdurulmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2017a).

4. Türkiye İçin Tehditler ve Fırsatlar

Türkiye'nin AEB üyesi ülkeler ile ticari ilişkilerini geliştirmesi her iki taraf için de karşılıklı fırsatlar barındırmaktadır. AEB üyesi ülkelerin Türkiye ile dış ticaret ilişkileri kısıtlı seviyededir. Ancak ülkelerin ürün bazlı dış ticaret rakamlarına bakıldığında ve Türkiye'nin jeopolitik konumu dikkate alındığında, AEB üyesi ülkeler için hem önemli bir ticaret ortağı hem de önemli bir ticaret yolu olma potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Türkiye, AEB üyesi ülkelerin güneye erişmeleri ve denize açılan tek kapılarını etkinleştirmede önemli rol oynamaktadır. AEB üyesi ülkeler ise Türkiye'nin dış ticaret pazarını çeşitlendirme ve stratejik iş birliklerini geliştirme noktasında kritik

öneme sahiptir. Pazarın büyümesi ile bazı ürünlerin düşük fiyattan tüketiciye ulaştırılabilmesi ve rekabet gücünün artması imkanı bulunmaktadır (Blockmans vd. 2012).

Avrasya Ekonomik Birliği'nin gelecek planlamaları içerisinde Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan gibi Orta Asya ülkeleri ile Azerbaycan ve Ukrayna da bulunmaktadır. Ancak 27 Haziran 2014 itibarıyla Rusya'nın Avrasya Ekonomik Birliği'nin muhtemel üyeleri olarak gördüğü Moldova, Gürcistan ve Ukrayna, Avrupa Birliği'ne yönelmesi, tercihlerini Rusya'dan farklı bir düzlemde şekillendirmek istediklerini ortaya koymuştur (Tüysüzoğlu, 2014). Türkiye'nin bu durumu, dış ticaret ilişkilerini geliştirmede fırsata çevirmesi mümkündür.

Rusya ve Kazakistan dünyanın en büyük enerji tüketicisi olan Çin'in önemli enerji sağlayıcılarıdır. Bu durum birliğin Çin'in stratejik ortağı haline gelmesine neden olabilir (Draitser, 2014). Bu bağlamda, Türkiye'nin AEB üyesi ülkeler ile geliştireceği ilişkiler, gerek enerji kaynaklarına erişim gerekse Çin ile dolaylı olarak ilişkilerin gelişmesi konularına katkı sağlayacaktır.

AEB ile doların varlığının bölgede asgariye indirilerek üye ülke para birimleriyle ticaretin geliştirilmesi planlanmaktadır (Öztürk, 2013:235). Bu bağlamda, Türkiye'nin ileride olası ülke para biriminde ticaret girişimleri bu planlama ile uyumludur.

Ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesi ve ekonomik bütünleşmelerin gerçekleşmesi için coğrafi yakınlık son derece önemlidir. Ülkelerin coğrafi olarak birbirine uzak olması taşıma ve ulaşım giderlerini ciddi olarak artırmaktadır (Güran ve Aktürk, 1997:15). Bu bağlamda, Türkiye'nin coğrafi konumu AEB üyesi ülkeler ile ticaretin geliştirilmesinde önemli bir avantaj yaratmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye, ekonomik büyüklüğü ve jeo-stratejik konumu ile AEB üyesi ülkelerin dış ticaretinde tamamlayıcılık düzeyini yükselten çok önemli bir aktördür.

Bu çalışmada, AEB üyesi ülkeler ile Türkiye'nin dış ticaret düzeyleri ve karşılıklı ilişkileri analiz edilmiştir. Çalışmaya konu ülkelerin dış ticaret verileri yıllar itibarıyla karşılaştırılarak zayıf ve güçlü oldukları alanlar ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Türkiye'nin AEB üyesi ülkeler ile dış ticaret etkinliğini artırmasının her iki taraf için de karşılıklı fırsatlar barındırdığı sonucuna varılmıştır.

Türkiye katma değerli ürünlerin üretim ve ihracatına yatırımlarını sürdürdüğü, ekonomik istikrarını artırarak devam ettirdiği, enflasyon ve işsizliği tek haneli rakamlara düşürdüğü, ticareti destekleyici adımları attığı takdirde dış ticaret hacmini, dış ticaret fazlası verecek biçimde artırması kaçınılmazdır. Bu bağlamda, AEB üyesi ülkeler ile mevcut dış ticaret ilişkileri dikkate alındığında, bu ilişkilerin artırılmasına katkı sağlamak üzere;

- AEB üyesi ülkeler ile dostluk ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik adımlar atılması,
- Gelişen ilişkilerin ekonomik canlanmayı sağlayacak biçimde dizayn edilmesi için gerekli stratejik planların yapılması,
- Rusya'da makine ve ulaşım araç parçaları başta olmak üzere ihracata yönelik işbirliklerinin geliştirilmesi,

- Jeo-stratejik konumun avantajlarından yararlanacak şekilde, dış ticaret yollarının aktif bir kesişim noktası olarak konumlandırmanın güçlü yapılması,
- AEB üyesi ülkelerin pazar fırsatlarının ve diğer ülkeler ile olan dış ticaret ilişkilerinin iyi analiz edilerek, ülke ve ürün bazlı fırsatların tanımlanması ve strateji geliştirilmesi faydalı olacaktır.

KAYNAKLAR

AĞIR, O. (2017), Rusya-Ukrayna Krizinin Avrasya Ekonomik Birliği Bağlamında Değerlendirilmesi, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C:VI, S:2, s. 23-42

Avrasya Ekonomik Birliği (2018), "General Information", <http://www.eaeunion.org/?lang=en#about-info>, (02. 07. 2018)

BLOCKMANS, S. , KOSTANYAN, H. ve VOROBIOV, I. (2012), "Towards A Eurasian Economic Union: The Challenge Of Integration And Unity", https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2190294, (02. 11. 2018)

BRZEZINSKI, Z. (2010), **Büyük Satranç Tahtası/Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri** (Çev: Yelda Türedi), İstanbul:İnkılap Yayınları

Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (2018), "Temel Ekonomik Büyüklükler", <http://www.bumko.gov.tr/TR,7045/ekonomik-gostergeler-1950-2018.html>, (18. 07. 2018).

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (2012), "Kırgızistan Ülke Bülteni", http://www.corlutso.org.tr/uploads/docs/kirgizistan_ulke_raporu.pdf, (26. 05. 2018).

DRAITSER, E. (2014). "The Geopolitics Of The Eurasian Economic Union", <https://www.counterpunch.org/2014/06/03/the-geopolitics-of-the-urasian-economic-union/>, 10. 10. 2018.

Dünya Bankası (2017), "Country Profile", <https://data.worldbank.org/> (01. 10. 2018)

Dünya Bankası (2017a), "Country Profile", http://databank.worldbank.org/data/views/reports/reportwidget.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=TUR, (08. 09. 2018)

Dünya Bankası (2017b), "Country Profile", http://databank.worldbank.org/data/views/reports/reportwidget.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=RUS, (08. 09. 2018)

Dünya Bankası (2017c), "Country Profile", http://databank.worldbank.org/data/views/reports/reportwidget.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=BLR, (10. 11. 2018)

Dünya Bankası (2017d), "Country Profile", http://databank.worldbank.org/data/views/reports/reportwidget.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=KAZ, (12. 09. 2018)

Dünya Bankası (2017e), "Country Profile", http://databank.worldbank.org/data/views/reports/reportwidget.aspx?Report_Name=CountryProfile&Id=b450fd57&tbar=y&dd=y&inf=n&zm=n&country=ARM, (11. 10. 2018)

Dünya Bankası (2018), "Rusian Economic Report", <http://www.worldbank.org/en/country/russia/publication/rer>, (25. 08. 2018)

Dünya Bankası (2018a), "World Development Indicators", <http://wdi.worldbank.org/table/WV.5>, (09. 10. 2018)

Dünya Ticaret Merkezi (2018), "Trade Map-International Trade Statistics", https://www.trademap.org/tradestat/Country_SelProductCountry_TS.aspx, (07. 10. 2018 ve 11. 11. 2018)

Dünya Ticaret Örgütü (2017), "Contry Profiles", <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFReporter.aspx?Language=E>, (01. 10. 2018)

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, "Developments in Individual OECD and Selected Non-Member Countries", <http://www.oecd.org/eco/outlook/economic-forecast-summary-turkey-oecd-economic-outlook.pdf>, (01. 12. 2018).

ERGÜL, O. (2014), Avrasya Ekonomik Topluluğu: Sovyet Sonralarında Farklı Bir Entegrasyon Modelinin Tartışılması, **Journal of Central Asian & Caucasian Studies**, C:IX, S. 17, s. 39-74

GÜRAN, N. ve AKTÜRK, İ. (1997), **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, İzmir:Anadolu Matbaacılık

İNANÇLI, S. , KONAK, A. , ASHIMOVA, Z. (2015), Türkiye-Kırgızistan Ekonomik İlişkilerinin Dış Ticaret Üzerine Yapısal ve Sektör el Olarak Yansımaları, **Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C:Temmuz 2015, S. 8, s. 122-123

KALAYCI, C. (2013), Rusya Federasyonu İle Ticarete Türkiye'nin Açmazları, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, C:VIII, S:1,s. 37-57

MÜTERCİMLER, E. (1993). **21. Yüzyılın Eşiğinde Uluslararası Sistem ve Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkiler Modeli**, İstanbul:Altın Kitaplar Yayınevi

ÖZDER, A. (2013),Avrasya Kavramı ve Önemi, **Avrasya İncelemeleri Dergisi**,C:2, S. 2, s. 65-88

ÖZTÜRK, Y. (2013), Avrasya Birliği Projesi ve Türk Dış Politikasına Yansımaları, **Çankırı Karatekin Üniversitesi: Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi**,C:2, S:2, s. 223-244.

PEHLİVANOĞLU, F. ve GÜNEŞ, İ. (2008), “Kırgızistan Ekonomisinin Yapısal Analizi”, **ISSA 2. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi**, 22-24 Ekim 2008, Bişkek, Kırgızistan

PIRIMBAYEV, C. , GANIYEV, C. (2010), “Eurasian Economic Community: One of the Alternative Forms of Economic Relations” **International Conference on Eurasian Economies**, 4-5 Kasım 2010, İstanbul, Türkiye

PUTZ, C. (2016), “A ‘Blurry’ Union: Kyrgyzstan and the Eurasian Economic Union”, <http://thediplotmat.com/2016/02/a-blurry-union-kyrgyzstan-and-the-eurasianeconomic-union/>, (05. 05. 2018)

PUTZ, C. (2016), “Putin and Nazarbayev Trade Compliments at Business Forum”, <https://thediplotmat.com/2016/10/putin-and-nazarbayev-trade-compliments-at-business-forum/>(06. 05. 2018)

Tüm Sanayici ve İşadamları Derneği (2015),“Rusya Ülke Raporu”, <http://www.tumsiad.org.tr/raporlar/dosyalar/76b1e22e.pdf>, (02. 11. 2018)

Türk Kazak İşadamları Birliği (2017), “Kazakistan ve Rusya arasındaki ticaret hacmi 2017 yılında %25,6 arttı”,<http://tukib.kz/haberler/kazakistan-ve-rusya-arasindaki-ticaret-hacmi-2017-yilinda-%256-artti/789/>, (02. 06. 2018)

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı (2017a), “Ermenistan Ekonomisinin Genel Görünümü”, <http://www.mfa.gov.tr/ermenistan-ekonomisi.tr.mfa>, (10. 04. 2018)

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı (2017b), “Kazakistan Ekonomisinin Genel Görünümü”, <http://www.mfa.gov.tr/kazakistan-cumhuriyeti--ekonomisi.tr.mfa>, (16. 04. 2018)

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı (2017c), “Kırgızistan’ın Ekonomisi”, <http://www.mfa.gov.tr/kirgizistan-cumhuriyeti-ekonomik-iliskileri.tr.mfa>, (16. 05. 2018)

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı (2017d), “Belarus’un Ekonomisi”,<http://www.mfa.gov.tr/belarus-ekonomisi.tr.mfa>, (05. 06. 2018)

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı (2017e), “Rusya’nın Ekonomisi”, <http://www.mfa.gov.tr/rusya-ekonomisi.tr.mfa>, (05. 06. 2018)

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı (2017f), “Türkiye-Rusya İlişkileri”,<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (20. 06. 2018).

Türkiye İhracatçılar Meclisi (2017), “Kazakistan Ülke Bilgi Notu”,http://www.tim.org.tr/files/downloads/ihracat/Ulke_Masalari/ulke_bilgi_notu/Kazakistan%20%C3%9CIke%20Bilgi%20Notu.pdf, (24. 06. 2018)

Türkiye İstatistik Kurumu (2017a), “Ükelere Göre Yıllık İhracat (En Çok İhracat Yapılan 20 Ülke), Ükelere Göre Yıllık İthalat (En Çok İthalat Yapılan 20 Ülke)”,http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, (15. 03. 2018).

Türkiye İstatistik Kurumu (2017b), “HS2(Fasıl) Sınıflamasına Göre Dış Ticaret(Ülke-Fasıl)”, <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=4¶m2=21&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5802>, (19. 03. 2018).

Türkiye İstatistik Kurumu (2017c), "Ülkelere Göre Dış Ticaret". <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret>.

[zul?param1=4¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5808](https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret?param1=4¶m2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5808), (20. 02. 2018).

TUYMEBAYEV, C. (2015), "Avrasya Ekonomik Birliği ve Üye Ülkelere Katkıları", <http://ekoavrasya.net/Duyuru.aspx?did=181&lang=TR>, (12. 04. 2018)

TÜYSÜZOĞLU, G. (2014), "Bölgesel Bir Hegemonya Girişimi: Avrasya Ekonomik Birliği", <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/bolgesel-bir-hegemonya-girisimi-avrasya-ekonomik-birligi>, (08. 10. 2018)

Uluslararası Ticaret Merkezi (2017), "International Trade Statistics", <http://www.intracen.org/itc/market-info-tools/trade-statistics/>, (05. 02. 2018)

Uluslararası Ticaret Merkezi (2018a), "Turkey Country Brief", <http://www.intracen.org/country/turkey/>, 01. 07. 2018

Uluslararası Ticaret Merkezi (2018b), "Russia Country Brief", <http://www.intracen.org/country/russia/>, 01. 07. 2018

YILMAZ, S. (2017). Asya'da Bir Ekonomik Gelişim Modeli: Avrasya Ekonomik Birliği, **Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi**, C:VIII, S:1, s. 63-74.